

พุทธทาสภิกขุ อินทปญฺโญ
(พระธรรมโกษาจารย์)

พุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ พระภิกษุผู้สอนธรรมะบริสุทธิ์ให้แก่ประชาชน เป็นผู้อุทิศชีวิตทั้งชีวิตให้แก่พระพุทธศาสนา ท่านได้ตั้งปณิธานของชีวิตโดยกล่าวว่า “ข้าพเจ้ามอบร่างกายและชีวิตนี้ถวายแด่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุคั้งว่านี่ข้าพเจ้าจึงชื่อว่า พุทธทาส” นั่นคือที่มาของชื่อพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุเป็นพระภิกษุผู้มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท กล่าวกันว่านับตั้งแต่ครั้งหลังพุทธกาลเป็นต้นมามีนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่คล้ายคลึงกัน 2 ท่าน เป็นผู้ทำหน้าที่ปฏิรูปแนวคิดทางพระพุทธศาสนาอย่างสำคัญคือ นาคารชุน นักปราชญ์ชาวอินเดียในพุทธศตวรรษที่ 8-9 กับพุทธทาสภิกขุ พระภิกษุชาวไทยแห่งพุทธศตวรรษที่ 25-26 พุทธทาสภิกขุเป็นนักปฏิรูปแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ผู้ซึ่งในแง่ปริยัติได้ตีความคำสอนใหม่ทั้งหมด ส่วนในแง่ปฏิบัติท่านได้กลับไปใช้ชีวิตของสงฆ์แบบครั้งพุทธกาล. งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุด “ธรรมโฆษณ์” ของท่านนั้นเป็นผลงานความคิดอันยิ่งใหญ่และเป็นงานริเริ่มสร้างสรรค์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุเป็นนักคิดอัจฉริยะของไทยที่มีผลงานด้านคำรามากมายให้ชาวไทยได้ศึกษา ไข้แต่จะผลิตผลงานด้านคำรามเพียงอย่างเดียวท่านยังได้สร้างรูปแบบการปฏิบัติที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงธรรมชาติที่สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา

จังหวัดสุราษฎร์ธานี และได้มีศิษย์จากสำนักสวนโมกข์ออกไปตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ตามจังหวัดต่างๆ อย่างเอาจริงเอาจัง เช่น สวนพุทธธรรม วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดป่า หลายแห่ง สำนักอิทัปปัจจยตา วัดสวนแก้ว ฯลฯ ล้วนออกมาจากสำนักสวนโมกข์ทั้งสิ้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อวงการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

ดร. โดแนลด์ เค.สวาเวออร์ (Dr. Donald K. Swaerer) ศาสตราจารย์วิชาปรัชญาและศาสนา ฝ่ายตะวันออกแห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย เคยมาเมืองไทยหลายครั้ง ได้แปลผลงานของท่านพุทธทาสเป็นภาษาอังกฤษหลายเล่ม โดยเฉพาะ **Toward the Truth** (แปลจากเรื่อง **ความเป็นจริง**) เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมมากเล่มหนึ่ง

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวไว้ในบทนำหนังสือ **อนุทินภาพ 60 ปีสวนโมกข์** ตอนหนึ่งว่า “สวนโมกข์พลารามได้กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยแห่งจิตวิญญาณของโลก ทั้งโดยอัสยะและโดยสัญลักษณ์อีกทั้งโดยความหมายที่แท้จริงของคำว่า “มหาวิทยาลัย” ทั้งนี้เพราะโดยอัจฉริยภาพ อิศรภาพ และวิริยะ อุตสาหะอันแรงกล้าของบุคคลคนเดียว เมื่อเทียบมหาวิทยาลัยของรัฐซึ่งใช้ทรัพยากรมหาศาลกับสวนโมกข์-พลารามซึ่งใช้ศักยภาพของบุคคลคนเดียว จะเห็นความแตกต่างกันมากในทาง cost benefit อันน่าจะเป็นอุทาหรณ์ให้ทางสังคมและทางการเมือง หากจะสนใจสาระกันบ้างว่านโยบายการลง

ทุนทางการศึกษาควรจะเป็นอย่างไร

ถ้าจะกล่าวโดยอิงบุคคล ท่านอาจารย์พุทธทาสท่านมา “ปอกเปลือก” พระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เมื่ออยู่ไปนานๆ ก็มีส่วนที่เป็นกระพี้และเปลือกสะสมมากขึ้นๆ จนเข้าไม่ถึงแก่น ท่านอาจารย์พุทธทาสท่านเจาะลึกไปถึงแก่นพุทธศาสนา ภายหลังการสถาปนาสวนโมกขพลาราม คำว่า “ตัวกู-ของกู” “ความว่าง” “สูญตา” “การไม่ยึดมั่นถือมั่น” “อิทัปปัจจยตา” “ตถตา” “อตัณหตา” ก็พูดกันเกร่อติดปากผู้สนใจธรรม เมื่อเข้าใจความหมายอย่างแท้จริง แม้แต่คำเพียงเท่านั้นก็สื่อธรรมถึงแก่น”

ประวัติพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ เป็นบุตรชายคนหัวปีของครอบครัวนายเซียง และนางเคลื่อน พานิช เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 ณ บ้านตลาดพุมเรียง จังหวัดไชยา (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอไชยา ขึ้นกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี) บิดามารดาตั้งชื่อว่า “เงื่อม” มีน้องอีก 2 คน, คนกลางเป็นชายชื่อ ยี่เก๋ย และคนสุดท้องเป็นหญิงชื่อ กิมซ็อน (ถึงแก่กรรมแล้ว)

เด็กชายเงื่อม มีวิถีชีวิตแบบพุมชนชนบททั่วไป พออายุได้ 8 ขวบ พ่อแม่ได้นำไปฝากให้รับการศึกษาเบื้องต้นแบบโบราณคือไปใช้ชีวิตเป็นเด็กวัดอยู่ 3 ปีที่วัดพุมเรียง ที่นี่เด็กชายเงื่อมได้เรียนรู้เรื่องการแพทย์โบราณ การสวดมนต์ไหว้พระ การอุปัฏฐากพระ งานช่างไม้ ไปจนถึงการหัดเรียนเขียนอ่าน ก. ข. , ก. กา จนเมื่ออายุ 11 ปี จึงเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนโพธิพิทยากร (วัดเหนือหรือวัดโพธาราม) และเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนเดียวกัน จนเมื่อบิดามารดาเปิดร้านค้าอีกแห่งหนึ่งที่ตำบลตลาด ในตัวเมืองไชยาจึงย้ายมาเข้าเรียนต่อที่

โรงเรียนสารภีอุทิศ

ก่อนที่จะเรียนจบชั้นมัธยมศึกษา บิดาได้ถึงแก่กรรมเสียก่อนด้วยโรคลมปัจจุบันใน พ.ศ. 2465 นายเงื่อม (อายุ 16 ปี) จึงต้องลาออกจากโรงเรียนมาเป็นผู้ดูแลร้านค้าในฐานะบุตรชายคนโต ด้วยเหตุที่เป็นผู้ใฝ่รู้จึงเป็นนักอ่านและรักการถกเถียงหาความรู้อยู่เป็นนิตย์ หนังสือต่างๆ โดยเฉพาะหนังสือธรรมะที่ใช้ในการเรียนนักธรรมตรี โท เอก ก็หามาอ่านจนปรุปรอง ร้านไชยาพานิชของนายเงื่อมจึงกลายเป็นที่ถกธรรมะกัน ตัวเจ้าของร้านเองก็แสดงความสามารถในการแจกแจงข้อธรรมะได้อย่างชัดเจน จนเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้สนใจธรรมะทั้งหลาย

เมื่ออายุครบ 20 ปี บริบูรณ์ก็อุปสมบทตามประเพณีที่สืบทอดกันมา เมื่อแรกบวชก็คิดว่าจะอยู่ในสมณเพศเพียงช่วงเข้าพรรษา 3 เดือนเท่านั้น แต่หลังจากบวชได้ไม่นานพระเงื่อมอินทปัญญา ได้กลายเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อในตำบลนั้นเพราะได้ดัดแปลงวิธีเทศน์ให้ทันสมัยสอดแทรกข้อคิดและเรื่องน่าฟังต่างๆ ทำให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังมากกว่าการเทศน์ที่อ่านจากใบลานอย่างของเดิม

เมื่อถึงวาระออกพรรษาแล้ว พระเงื่อมยังไม่คิดที่จะลาสิกขาออกไปใช้ชีวิตอย่างฆราวาส ประกอบกับน้องชายคือ นายยี่เก๋ย ได้ลาออกจากการเรียน (นักศึกษาแพทย์) ที่กรุงเทพฯ กลับไปอยู่เป็นกำลังช่วยมารดาประกอบการค้าเป็นการเปิดทางให้พี่ชายได้บวชเรียนต่อไปจนสามารถสอบ นักธรรมโทได้ในปีต่อมา

หลังจากนั้นนายเสียง พานิช ผู้เป็นอาซึ่งเป็นผู้ผลักดันให้หลานชายบวชเรียนมาแต่ต้น ได้เร่งเร้าให้พระเงื่อมเข้าไปเรียนนักธรรมที่กรุงเทพฯ เพื่อหวังจะให้เป็นที่เกียรติแก่วงศ์ตระกูล พระเงื่อมจึงเดินทางเข้ากรุงเทพฯ มาพักอยู่คณะ 1

วัดปทุมคงคา ด้วยความคิดที่คิดว่ากรุงเทพฯ คงเป็นที่รวมของพระอรหันต์ผู้นำเลื่อมใส แต่เมื่อมาพบด้วยตนเองว่าพระสงฆ์มีสภาพห่อนยานทางวินัย จึงเกิดความเบื่อหน่าย อยู่กรุงเทพฯ ได้ไม่กี่เดือนก็เดินทางกลับไชยาและคิดจะลาสิกขา แต่เมื่อกลับถึงไชยาก็ถึงเวลาเข้าพรรษาจึงตัดสินใจ

อยู่ในสมณเพศอีกพรรษาหนึ่งและใช้เวลาศึกษานักธรรมเอกด้วยตนเองจนสอบนักธรรมเอกได้ในพรรษานั้น หลังจากนั้นก็ได้รับการชักชวนให้เป็นครูสอนนักธรรมที่โรงเรียนนักธรรมวัดพระบรมธาตุไชยาซึ่งเพิ่งเปิดใหม่ สอนอยู่ 1 ปีมีผลงานดีเด่นคือสามารถสอนให้นักเรียนสอบได้ยกชั้น

เด็กชายเงื่อม พานิช เมื่ออายุราว 4 ขวบ

พระเงื่อม ฟานิช ภาพเมื่อแรกอุปสมบท
พระอุปัชฌาย์ตั้งฉายาให้ว่า “อินฺทปญฺโญ”
อันหมายถึง “ผู้มีปัญญาอันยิ่งใหญ่”

ในขณะที่เพลิดเพลินกับการสอนนักเรียนนั้นเอง อาลัยก็มาจงใจพระเงื่อมอีกครั้งหนึ่งให้ขึ้นไปกรุงเทพฯ เพื่อเรียนบาลี ดังนั้น พ.ศ. 2473 พระเงื่อมจึงเดินทางไปกรุงเทพฯ อีกครั้ง และไปพำนักที่วัดปทุมคงคาตามเดิม คราวนี้ตั้งใจไปเรียนบาลีเพื่อจะได้เป็นหนทางค้นคว้าด้วยตนเองต่อไปไม่สนใจกับการประพฤติกฎปฏิบัติของสงฆ์อื่นๆ แต่ก็ต้องผิดหวังกับการเรียนที่ล่าช้าอืดอาดและขาดความอิสระในการคิด จึงสมัครใจเรียนด้วยตนเองอยู่ที่วัดปทุมคงคา กับพระครูรูปหนึ่งซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกัน จนสามารถสอบ ป.ธ. 3 ได้เป็น “มหาเงื่อม” สมใจ ทำให้พระมหาเงื่อมประสงค์จะเรียนต่อให้สูงขึ้นไปอีกจึงตัดสินใจอยู่กรุงเทพฯ เพื่อเรียน ป.ธ. 4 ขณะเดียวกันก็ชวนชวายุเรียนภาษาอังกฤษพร้อมๆ กันไปด้วย

แต่เมื่อเรียน ป.ธ. 4 เข้าจริงๆ ก็พบว่า การเรียนปริยัติธรรมตามแบบที่เป็นอยู่เป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่ายเพราะเรียนตามตำราปราศจากการคิดค้น ทบทวน วิเคราะห์ วิจารณ์ ครั้นตนพยายามศึกษาตามแนวดังกล่าวก็ไม่ได้รับการยอมรับจากครูอาจารย์และเพื่อนร่วมชั้น ทำให้ต้องทนเรียนและในที่สุดก็สอบ ป.ธ. 4 ตก ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่ความคิดต่างๆ ซึ่งสะสมมาตั้งแต่เริ่มอุปสมบทผนวกกับความรู้ทางธรรมะที่ได้อ่านหนังสือธรรมะเป็นเวลานาน ประกอบกับได้พบข่าวการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดียและลังกา ตลอดจนข่าวการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศตะวันตก ทำให้พระมหาเงื่อมเกิดอุดมคติขึ้นในใจ พระมหาเงื่อมได้ตระหนักแล้วว่า ประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพื่อไขว่คว้าเปรียญธรรม หรือเพื่อได้เกียรติยศอย่างที่ท่านคิด หากแต่พระบรมศาสดา ได้ชี้หนทางอันประเสริฐที่จะพ้นจากความทุกข์และมีชีวิตอันสงบอย่างยั่งยืนไว้แล้ว เพียงแต่หาหนทางดังกล่าวมีอาจได้มาด้วยการเรียนตามแนวทางและแนวคิดที่ยึดถือกันอยู่เวลานั้น

พระมหาเงื่อมจึงคิดว่าหนทางเดียวเท่านั้นที่จะนำคุณค่าแห่งพระพุทธศาสนาที่ตนเองเชื่อถือและศรัทธาให้เป็นจริงได้คือการศึกษาและทดลองตามแนวทางที่ตนเองเชื่อมั่นอย่างจริงจังเท่านั้น ดังนั้นพระมหาเงื่อมก็ตัดสินใจเด็ดเดี่ยวมุ่งหน้ากลับบ้านด้วยหัวใจมุ่งมั่นที่จะอุทิศตนให้แก่พระพุทธศาสนาเพื่อนำชีวิตอันประเสริฐมาให้ปรากฏแก่ประชาชนร่วมสมัยให้จงได้

วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 พระมหาเงื่อมอินทปัญญา ก็เดินทางถึงบ้านเกิดที่พุมเรียง เข้าพักชั่วคราวในโบสถ์วัดใหม่พุมเรียง การกลับครั้งนั้นมีเพียงโยมน้องชายและคณะธรรมทาน 4-5 ท่านเท่านั้นที่รู้ปฏิธานมุ่งมั่นของท่าน

สวนโมกขพลาราม

นายยี่เก๋ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “ธรรมทาส”) โยมน้องชายและเพื่อนๆ 4-5 คน ในคณะธรรมทานเป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลืออย่างแข็งขันในการเสาะหาสถานที่ซึ่งคิดว่าจะมีความวิเวกเหมาะสมที่จะทดลองปฏิบัติธรรมตามรอยพระพุทธองค์ ในที่สุดก็ได้วัดร้างแห่งหนึ่งชื่อ วัดตระพังจิก เป็นที่รกร้างมานาน บริเวณเป็นป่ารกครึ้มเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ มีสระน้ำใหญ่ซึ่งรำลึกกันว่า มีผีดู เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว คณะอุบาสกดังกล่าวได้จัดทำเพิงพักอยู่หลังพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ร้างนั้น แล้วพระมหาเงื่อมก็เข้าไปอยู่ ณ วัดร้างตระพังจิกเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา โดยมีเพียงอัฐบริวาร ตะเกียงน้ำมัน และหนังสืออีกจำนวนหนึ่งเท่านั้น

เข้าไปอยู่ที่นั่นได้ไม่กี่วัน วัดร้างตระพังจิกก็ได้รับการตั้งชื่อเสียใหม่โดยพระมหาเงื่อม โดยที่เห็นว่าใกล้ที่พักมีต้นโมก และต้นพลาล ขึ้นอยู่ทั่วไป จึงคิดนำคำทั้งสองมาต่อเติมให้มีความ

หมายในทางธรรมะ สวนโมกขพลาราม(หมายถึง สวนป่าอันเป็นกำลังแห่งความหลุดพ้นจากทุกข์) จึงเกิดขึ้น พร้อมๆ กันนั้นท่านก็ได้เริ่มภารกิจ ตามที่มุ่งมั่นไว้อย่างจริงจังโดยเริ่มขบคิดเรื่องต่างๆ และลงมือค้นคว้าศึกษาพระไตรปิฎก จนถึงเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2475 จึงได้ถ่ายทอดสิ่งที่คิดค้น ออกมาในงานเขียนชื่อ ตามรอยพระอรหันต์ และ จากงานชิ้นนี้เองชื่อ พุทธทาส จึงปรากฏขึ้นมา

ขณะเดียวกันนายธรรมทาส พานิช ได้ให้ความร่วมมืออย่างดีโดยร่วมมือกับคณะธรรมทาน ซึ่งตั้งขึ้นมาก่อนแล้ว นางเคลื่อนไหวโยมมารดาเห็น ความมุ่งมั่นของพระลูกชาย และคณะธรรมทาน จึงได้ทำพินัยกรรมมอบเงินจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นทุน ดันตระกูลพานิชเพื่อนำดอกผลมาใช้ในกิจการ ของสวนโมกข์และคณะธรรมทาน กองทุนดังกล่าว ช่วยให้เกิดหนังสือราย 3 เดือน ชื่อ พุทธศาสนา ขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2476 (หนังสือ “พุทธศาสนา” พิมพ์ออกเผยแพร่ตั้งแต่นั้นมาจน กระทั่งปัจจุบัน) และด้วยหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เองที่เป็นสื่อความคิด และรายงานผลการศึกษา ทดลองของพระมหาเงื่อม อินทปัญโญได้เผยแพร่ ออกสู่ประชาชน ยังผลให้คนทั่วไปรับรู้หลัก ธรรมต่างๆ มากขึ้น

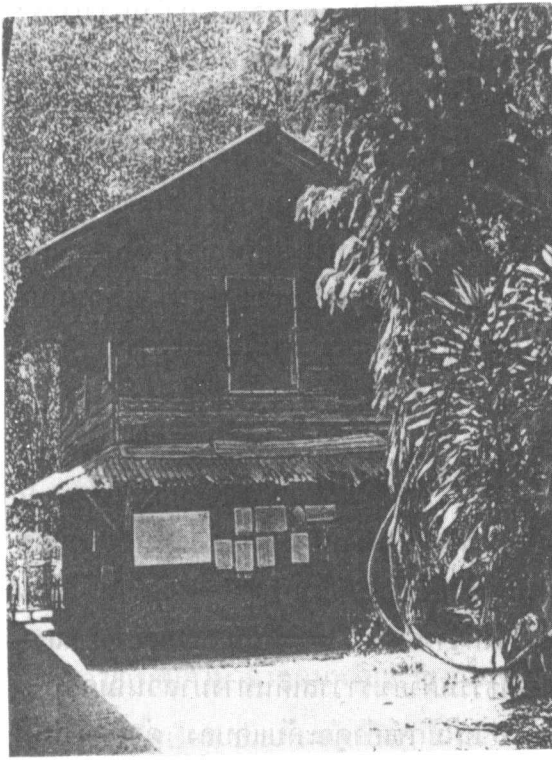
ช่วงระยะเวลานั้นท่านได้เผยแพร่ธรรมะโดย การเทศน์ ได้ริเริ่มการเทศน์โดยการปาฐกถา

ธรรมได้จาริกไปปาฐกถาธรรมทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ทั่วทั้ง 14 จังหวัด ใน พ.ศ. 2497 ได้เป็นตัวแทนของ คณะสงฆ์ไทยไปปราศรัยแสดงธรรมในโอกาส ฉัฐสังคายนา ณ ประเทศพม่า ผลจากการมุ่งมั่นประกาศธรรมนี้ทำให้เกิดผลงานเป็นหนังสือ เล่มที่สำคัญๆ เช่น หลักพุทธศาสนา คู่มือมนุษย์ แก่นพุทธศาสนา ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม ความ มงาย เป็นต้น

สวนโมกข์แห่งใหม่

การดำเนินงานเผยแผ่ธรรมะในสวนโมกข์ เก้าที่พุมเรียงผ่านมาเป็นเวลา 12 ปีทำให้มีผู้สนใจอย่างกว้างขวาง พระภิกษุ สามเณร และผู้ ศึกษาธรรมฝ่ายฆราวาสเดินทางมาสวนโมกข์มากขึ้น สวนโมกข์เก้าที่จะคับแคบลง ต่อมาท่านได้ พบสถานที่ใหม่แห่งหนึ่งบริเวณธารน้ำไหลและ เขาพุทธทอง มีบริเวณกว้างขวางและร่มรื่นเหมาะ ที่จะจัดให้เป็นสวนโมกข์ตามอุดมคติ ท่านจึง ตกลงซื้อที่แห่งนั้นในนามของคณะธรรมทาน เมื่อรวมพื้นที่ซึ่งชาวบ้านบริจาคให้ด้วยได้เนื้อที่ ทั้งสิ้น 310 ไร่เศษ ท่านพุทธทาสจึงย้ายจาก สวนโมกข์เก้าที่พุมเรียงมาอยู่ที่แห่งใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2487 ในระยะแรกๆ ชาวบ้านแถบนั้นมักจะเรียกว่า วัดธารน้ำไหล

← กฎีหลังแรกของท่านพุทธทาสภิกขุ
ที่วัดธารน้ำไหล

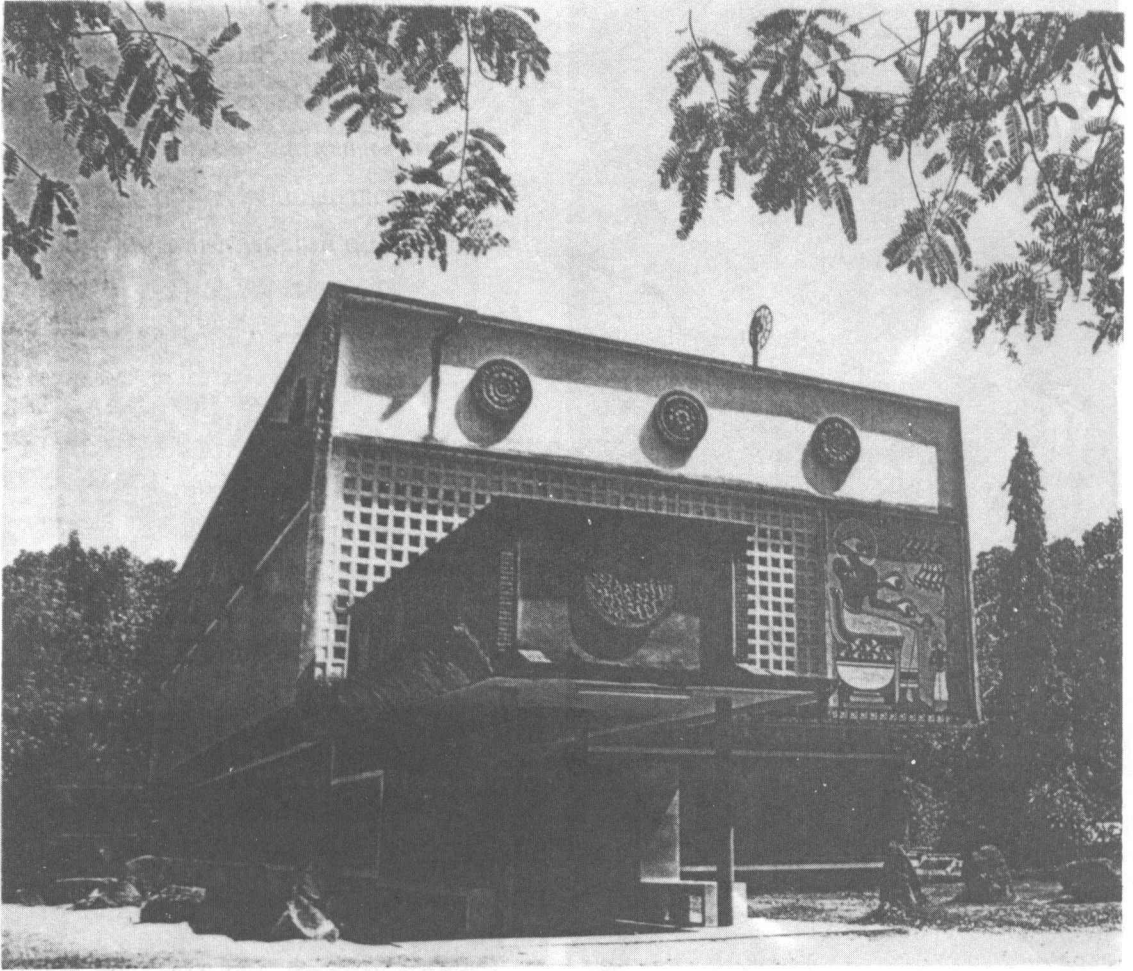
ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ ศิลธรรมจะเสื่อมถอย ชีวิตและสังคมจะเต็มไปด้วยความเร่าร้อน ขาดความสงบสุขมากขึ้นทุกขณะ ท่านจึงเห็นความจำเป็นจะต้องนำแก่นพุทธศาสนามาสั่งสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีชีวิตอยู่เหนือการเป็นทาสของวัตถุ มีจิตว่างที่ปลอดพ้นจากการ ยึดมั่นถือมั่น รู้จักแบ่งปัน และดำรงชีวิตแต่พอดี

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ท่านจึงประยุกต์และพัฒนารูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะให้ทันต่อเหตุการณ์ ด้วยวิธีการและสื่อ นานาชนิด เริ่มตั้งแต่โรงมหรสพทางวิทยุญาณ ซึ่งเป็นอาคารอนุเคราะห์สงฆ์ ใช้สำหรับสอนธรรมแก่ประชาชนที่ผ่านไปมาและที่มาเยี่ยมสวนโมกข์ ในอาคารแห่งนั้นสามารถฉายภาพยนตร์สอนธรรมะ เปิดแถบบันทึกเสียงฟัง หรือดูภาพฝาผนังซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

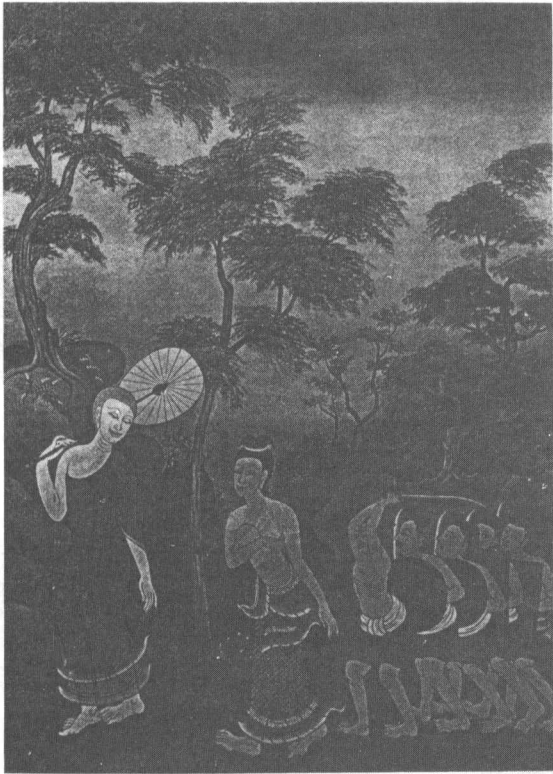
ท่านพุทธทาสได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ทุกๆ นิกายไม่ว่ามหายาน วัชรยาน เซน และเป็นสหายธรรมกับเพื่อนต่างศาสนา ชาวมุสลิม คริสต์ และอื่นๆ ท่านได้ศึกษาคัมภีร์อัล-กุรอาน คัมภีร์ไบเบิล และสามารถนำมาอธิบายให้พุทธศาสนิกได้เข้าใจว่าทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือช่วยมนุษย์ให้เข้าถึงการดับทุกข์ ไม่ควรแบ่งแยกหรือมีอคติต่อกัน

หลัง พ.ศ. 2500 ประเทศได้ก้าวเข้ามาสู่ยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ “ความทันสมัย” ตามแบบตะวันตก วิถีชีวิต การศึกษา วัฒนธรรม การทำมาหากิน ต่างมุ่งไปสู่ความสมบูรณ์มั่งคั่งทางวัตถุภายใต้คำขวัญที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ผู้คนในสังคมถูกกระตุ้นให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัตถุยิ่งกว่าอื่นใด ท่านพุทธทาสมองเห็นภัยอันจะเกิดจากความ เป็นไปดังกล่าว ท่านเห็นว่าการพัฒนาที่มุ่งแต่ปรนเปรอชีวิตด้วยวัตถุนั้นรังแต่จะนำไปสู่ความทุกข์ของปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวม เพราะเป็นการพัฒนาที่ขาดสมดุลคือมองข้ามคุณค่าของการพัฒนาด้านจิตใจ มนุษย์จะตกเป็นทาสของวัตถุจนเกิดเบียดเบียนแก่งแย่งชิงดีกัน

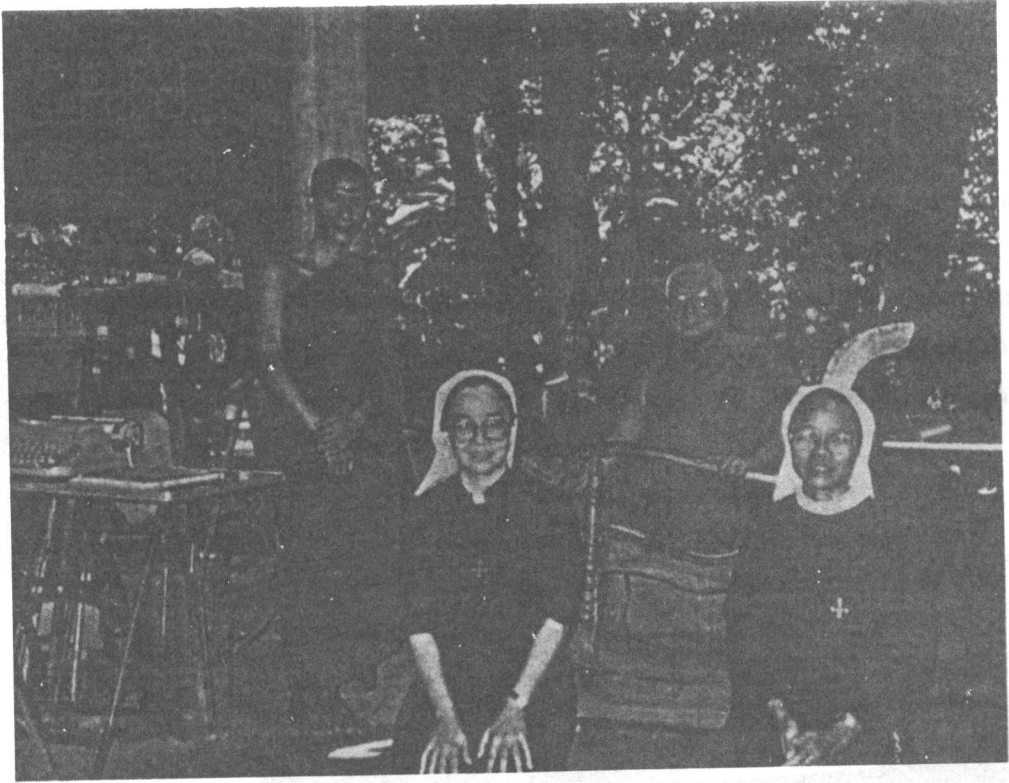

โรคมรสาพทางวิญญาน

ภาพวาดบนฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ เป็นฝีมือของพระในสวนโมกข์ พระบางรูปมีฝีมือ ด้านศิลป์มาก่อนบวช บางรูปมาหัดใหม่ ทว่าทั้ง ฝาผนังและตามเสา จะมีภาพทั้งแบบไทย ๆ ภาพ ปริศนารธรรมแบบเขนรวมทั้งภาพปฏิจสมุปบาท ของทิเบต ซึ่งแสดงกระแสการเกิดทุกข์ในใจคน

ท่านพุทธทาสภิกขุได้รับความเคารพนับถือจากศาสนิกชนต่างศาสนาไม่น้อย ไม่ว่าจะจากชาวคริสต์ มุสลิมหรือ
แม้แต่ชาวซิกข์ท่านให้ความเป็นกันเองนั่งสนทนาด้วยอย่างคุ้นเคย นอกจากนี้ยังมีคณะ ชิสเตอร์ มาศึกษาและแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนธรรมะในสวนโมกข์ด้วย
ท่านพุทธทาสภิกขุพบปะกับ
ชาวต่างประเทศที่มาฝึก
อานาปานสติภาวนาที่สวนโมกข์
นานาชาติ (ภาพ : ปี ๒๕๒๗)

ธรรมศาลา
สวนโมกข์นานาชาติ

มีชาวต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่
เป็นฝรั่งมารับการฝึกอบรม
ครั้งละเกือบร้อยคน หรือกว่านั้น
กิจกรรมประกอบด้วย การฝึก
สมาธิหมู่ สนทนาธรรม อภิปราย
ฟังเทศน์ และกิจกรรมพิเศษอื่นๆ

ใช้สถานที่ยอดเขาพุทธทองเสมือนโบสถ์

ลานหินโค้งเปรียบเสมือนศาลาการเปรียญสำหรับ
ประกอบพิธีกรรมต่างๆ

สวนโมกข์นานาชาติ

ในที่สุดได้จัดตั้งสวนโมกข์นานาชาติขึ้น ณ บริเวณสวนมะพร้าวข้างเขาน้ำร้อน ผังตรงข้ามกับสวนโมกข์พลาราม รับชาวต่างชาติที่สนใจเข้าทำนุฝึกสมาธิภาวนาและอบรมธรรมะให้ ณ สถานที่นั้นนอกจากใช้เป็นที่ฝึกสอนชาวต่างชาติแล้วยังใช้ฝึกสอนคนไทยที่สนใจด้วยเป็นระยะตลอดทั้งปี

ขณะที่ท่านพุทธทาสยังมีชีวิตอยู่ท่านยังได้เทศน์ทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์เดือนละครั้งในวันอาทิตย์ตอนกลางเดือน ท่านมุ่งสั่งสอนให้คนในยุคแห่งการบูชาวัตถุได้หลุดพ้นจาก “ความเห็นแก่ตัว” มีดวงตาเห็นธรรมที่จะนำชีวิตไปสู่ความสะอาด สว่าง และสงบ

สวนโมกข์พลารามในปัจจุบันเป็นวัดป่าที่ร่มรื่นด้วยพฤษภานานาพันธุ์ มีสิ่งก่อสร้างที่ถาวรเกือบเต็มบริเวณ 310 ไร่เศษ ที่น่าสังเกตก็คือที่นี่ไม่มีโบสถ์หรือหุ้มน้ำแต่มียอดเขาพุทธทองเสมือนโบสถ์ มีลานหินโค้งเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ กุฏิและที่พักผู้มาเยือนเรียงรายอยู่ระหว่างแมกไม้โดยทั่วไปอย่างเหมาะสม

บั้นปลายของชีวิต

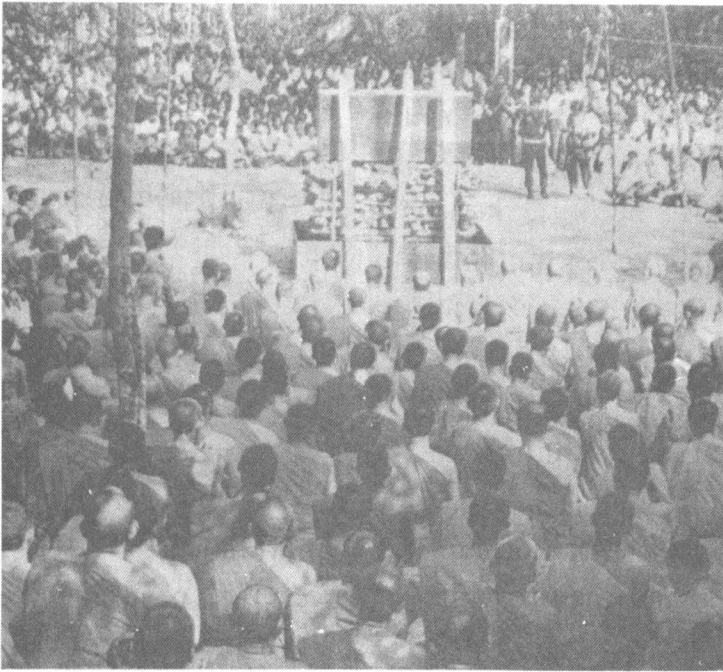
สพฺพเส สงฺขารา อนิจฺจา : สังขารทั้งปวงย่อมไม่เที่ยงแท้ ท่านพุทธทาสเมื่อวัยชราโรคภัยไข้เจ็บเริ่มเบียดเบียน พ.ศ. 2528 ท่านอาพาธหนักมากครั้งหนึ่ง ท่านมีโรคประจำตัว เช่น ความดันโลหิตสูงและเบาหวาน พ.ศ. 2534 อาพาธอีกครั้ง ทุกครั้งท่านขอรักษาตัวอยู่ ณ สวนโมกข์ เมื่ออาการอาพาธทุเลาในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 ท่านได้แสดงธรรมแก่

แพทย์ที่พยาบาลรักษาท่านตอนหนึ่งว่า “... การป่วยเป็นเช่นนั้นเอง เป็นอิทัปปัจจยตา, ตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, ไม่ต้องทุกขร้อนรักษาก็เช่นนั้นเอง หายหรือไม่หายก็เช่นนั้นเอง (ตถาตา) หายก็ได้, ไม่หายเจ็บต่อก็ได้, ตายก็ได้, ไม่ทุกข์ใจ, ทุกอย่างเป็นอิทัปปัจจยตาเสมอเป็นเพียงกระแสแห่งการปรุงแต่ง การรักษาเป็นเพียงปัจจัย ปรุงแต่งให้ถูกต้องพอดี ...”

ต้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2536 ท่านพุทธทาสอาพาธหนัก คณะศิษย์และญาติโยมจึงนำท่านเข้ารักษาที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานีและโรงพยาบาลศิริราช จนในที่สุดท่านได้มรณภาพเมื่อ 8 กรกฎาคม 2536 รวมอายุได้ 87 ปี ท่านได้เขียนพินัยกรรมเอาไว้ซึ่งน่าจะเป็นอุทาหรณ์สำหรับคนทั่วไป ตอนหนึ่งกล่าวว่า

“ให้จัดงานศพเป็นไปตามธรรมชาตินามากที่สุด ให้พระครูศีลวัฒน์เป็นผู้จัดการศพทั้งหมด และเก็บศพไว้ในโลกที่มีจิตคิด ละเว้นการเปิดดูและละเว้นการรดน้ำศพ สวดศพ และนิตยาศพ ให้เผาศพภายใน 3 เดือนหรือถ้าจำเป็นไม่เกิน 1 ปี โดยจัดการอย่างง่ายที่สุดให้เผาศพที่เขาพุทธทอง โดยปักเสา 4 มุมและคาดผ้าขาวเป็นเพดานเท่านั้น กระจกทั้งหมดให้นำไปเก็บไว้ที่ศาลาธรรมโฆษณ์อนุสรณ์แห่งเดียว และเทศน์มนต์ทับ ...”

28 กันยายน พ.ศ. 2536 ได้มีการเผาศพท่านพุทธทาส ณ เขาพุทธทองตามที่ท่านสั่งไว้ในพินัยกรรม การเผาศพกระทำอย่างเรียบง่ายประชาชน คณะศิษย์และญาติโยมไปร่วมงานจำนวนมาก โดยมีท่านปัญญานันตภิกขุ (พระเทพวิสุทธิเมธี) เป็นประธาน และนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ไปร่วมเผาศพครั้งนี้ด้วย

28 กันยายน พ.ศ. 2536
เผาศพท่านพุทธทาสภิกขุ

ปณิธาน 3 ประการของพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ตั้งปณิธานอย่างแน่วแน่ในการเผยแผ่ธรรมะไว้ 3 ประการ ท่านได้บรรยายธรรมในวันล้ออายุของท่านเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 ตอนหนึ่งว่า “... ในการบรรยายธรรมปีนี้จะบรรยายธรรมตามหลักปณิธานของข้าพเจ้า

1. พยายามให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร
2. ให้ทำความเข้าใจเป็นอันดีในระหว่างศาสนาทุกศาสนา เพื่ออยู่ร่วมกันในโลก ...
3. เป็นการมุ่งหมายที่จะตั้ง หรือชัก หรือลากโลกนี้ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม...”

พุทธทาสภิกขุ พุทธปรัชญาเมธีแห่งยุค

ท่านธรรมรักษา พระภิกษุผู้ศึกษาธรรมะแตกฉาน และครองสมณเพศมายาวนานได้ยกย่องท่านพุทธทาสว่าเป็นเสมือนพุทธปรัชญาเมธีแห่งยุค หลายคนยกย่องว่าท่านเป็น “ประทีปแห่งสยาม” ด้วยความเป็นปราชญ์ของท่านนั่นเอง สถาบันการศึกษาต่างๆ จึงถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์แก่ท่านดังต่อไปนี้

1. ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาพุทธศาสตร์จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2522)
2. ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาอักษรศาสตร์ (ศาสนาและปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ. 2529)
3. ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง (พ.ศ. 2529)
4. ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาปรัชญาและศาสนาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (พ.ศ. 2530)

5. ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาอักษรศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2531)

6. ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาศึกษาศาสตร์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (พ.ศ. 2532)

7. ปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2535)

นอกจากนั้นท่านพุทธทาสภิกขุยังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในฐานะพระภิกษุที่มีคุณวุฒิตามลำดับดังนี้

พ.ศ. 2489 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูอินทปัญญาจารย์

พ.ศ. 2493 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระอรุณนันทมุนี

พ.ศ. 2500 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชชัยกวี

พ.ศ. 2514 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระเทพวิสุทธเมธี

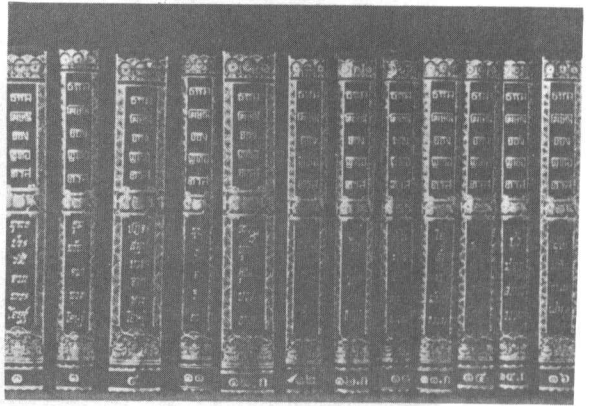
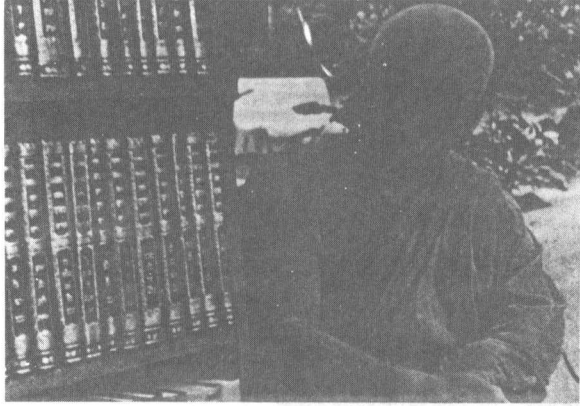
พ.ศ. 2530 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระธรรมโกษาจารย์

ผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ

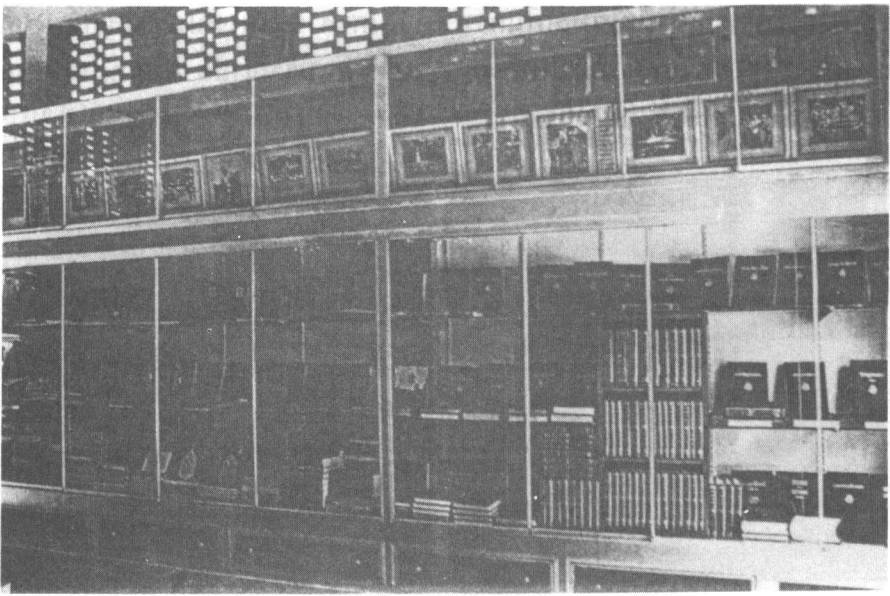
ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นพระนักเผยแผ่ที่มีผลงานมาก นับว่ามากที่สุดก็ว่าได้ในบรรดาพระนักเผยแผ่ในเมืองไทยด้วยกัน มีหนังสือมากมายที่น่าสนใจ เช่น ชุดบรมธรรม ชุดธรรมโฆษณ์ ชุดโมกขธรรมประยุกต์ ตถาตา อิทัปปัจจยดา อตัมยดา ฯลฯ มีคำสอนกว้างไพศาลมาก ท่านได้รับการยกย่องทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ ผลงานของท่านได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายๆ ภาษา หลายมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาและยุโรปที่สอนวิชาเอกทางด้าน

พระพุทธศาสนาได้ใช้ตำราเหล่านี้เป็นหลักในการสอน ตัวอย่างผลงานของท่านที่อยู่ในรูปหนังสือเล่ม แดบบันทึกลีขียง แดบภาพ ได้เก็บรวบรวม

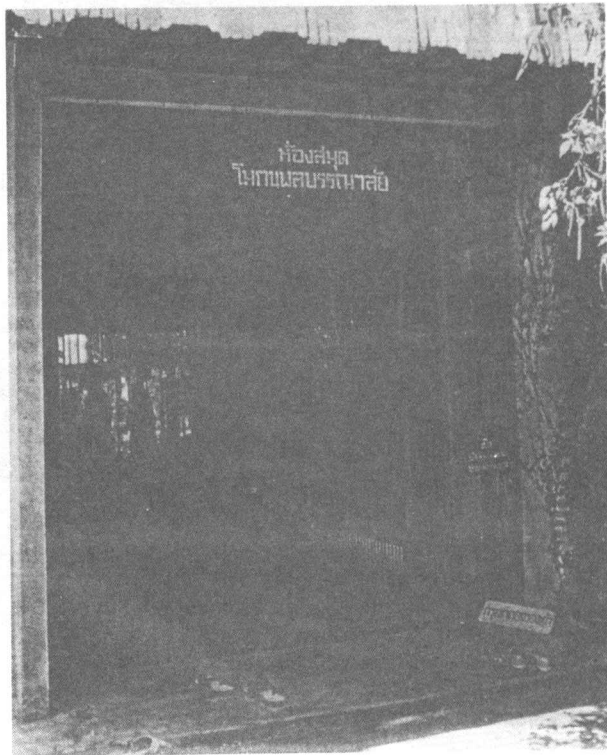
ไว้ในศาลาธรรมโฆษณ์อนุสรณ์ และห้องสมุดโฆกขพลบรรณาลัย ในสวนโฆกขพลาราม

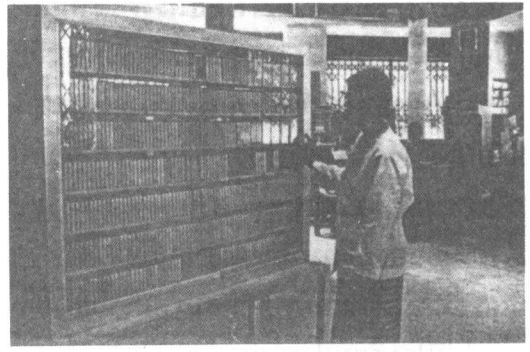
ธรรมะที่ท่านแสดงในวันเสาร์ ต่อมาได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เช่น อิทป์ปัจจยดา พุทธจริยา (2525) การกลับมาแห่งศีลธรรม ธรรมะกับการเมือง (2519) เป็นต้น

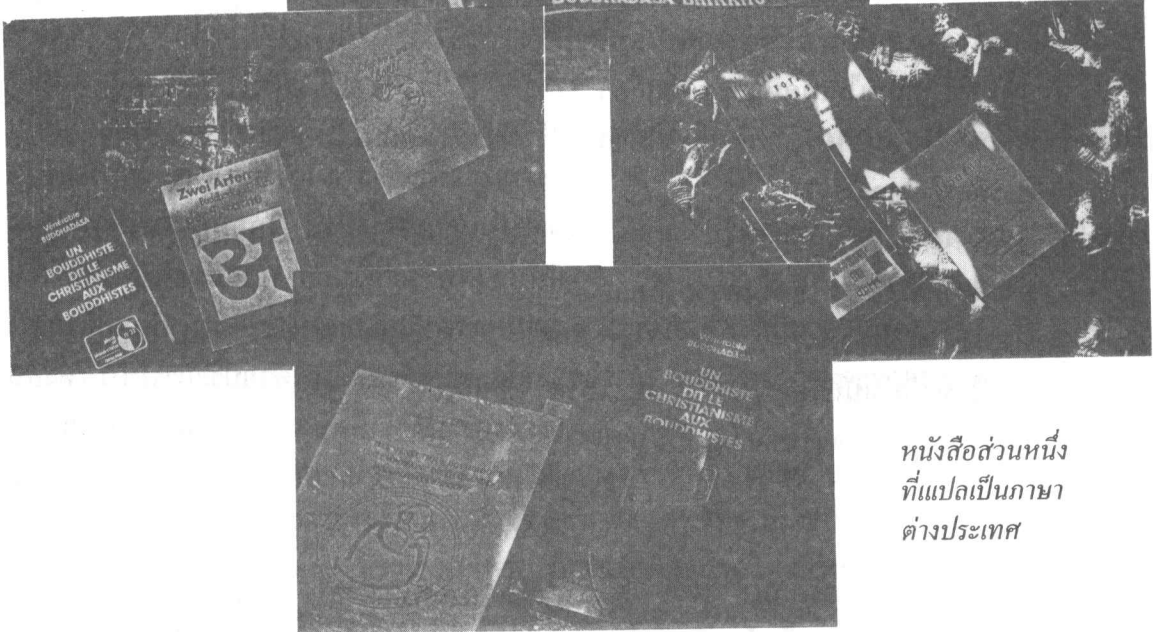
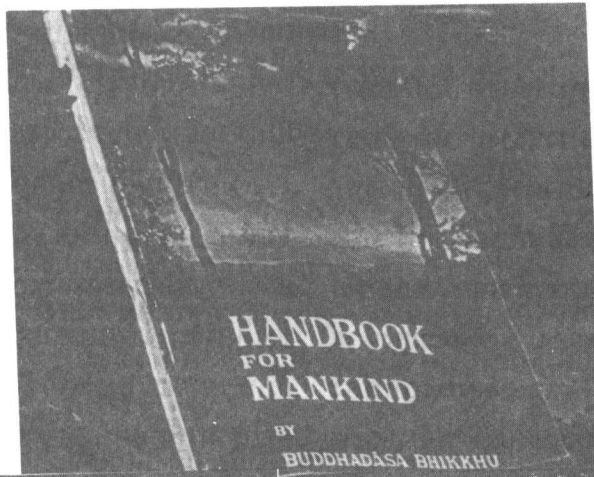
ศาลาธรรมโฆษณ์อนุสรณ์ที่เก็บรวบรวมผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ณ สวนโมกขพลาราม

ทางเข้าห้องสมุดประจำสวนโมกข์ ชื่อโมกขพลบรรณาลัย ตั้งอยู่บริเวณส่วนหัวของเรือลำที่ ๒ เปิดบริการเมื่อ ปี ๒๕๒๘

ห้องสมุดนี้เปิดให้เป็นที่ศึกษาค้นคว้าของพระและขรราวาสที่อยู่ในสวนโมกข์และที่มาพักชั่วคราว มีทั้งหนังสือและแถบบันทึกธรรมะให้บริการยืมศึกษา

หนังสือส่วนหนึ่ง
ที่แปลเป็นภาษา
ต่างประเทศ

ความคิดทางการศึกษาของท่านพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสเป็นผู้ที่สนใจทางด้านการศึกษาเป็นอย่างมากท่านหนึ่ง ท่านได้ร่วมมือกับ โยมน้องชายนายธรรมทาส พานิช ตั้งโรงเรียนราษฎร์ระดับมัธยมศึกษาขึ้น ณ อำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือโรงเรียนพุทธนิคม (สมัยนั้นอำเภอไชยายังไม่มีโรงเรียนประจำอำเภอ) ในโรงเรียนนี้ได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่แก่นักเรียนด้วยศิษย์เก่าของโรงเรียนนี้ที่มีชื่อเสียงและทำประโยชน์ต่อประเทศชาติมีไม่น้อย

ความคิดทางการศึกษาของท่านค่อนข้างชัดเจน ท่านเคยเสนอว่าโครงสร้างทางการศึกษานั้นควรจะเป็น “สหกรณ์แห่งศาสตร์” มีธรรมศาสตร์เป็นหัวหน้ามีศาสตร์อื่นเป็นบริวาร ท่านกล่าวว่า “การจัดการศึกษาเช่นนี้แหละจะเป็นผลให้ผู้รับการศึกษาได้รู้จักตนเอง เห็นตัวเองด้วยตัวเอง ในตัวเองและเพื่อตัวเองอย่างถูกต้องสมบูรณ์ จนเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและผู้อื่นทุกฝ่าย”

ท่านพุทธทาสภิกขุได้เทศน์และเขียนเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาไว้ค่อนข้างมากที่สำคัญๆ ได้แก่

- การศึกษาคืออะไร
- การศึกษาหมาทางด่วน
- การศึกษาที่สร้างหรือเพิ่มความเห็นแก่ตัว
- การศึกษาที่มุ่งเน้นวัตถุนิยม
- การศึกษาที่เน้นความฉลาดแต่ไม่ควบคุมความฉลาด

- ธรรมสำหรับครู
- ความหมายของการศึกษา
- โลกยังไม่มีการศึกษาที่แท้

- การศึกษาเพื่อรู้และมีธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์

- จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต
- การศึกษาและการสอนธรรมะให้สมบูรณ์
- ศึกษาวิจารณ์

ฯลฯ

พล.ต.ต. คณิต อัมพรภักดี นายตำรวจผู้นิยมธรรมะและประพฤติธรรมได้เขียนถึงท่านพุทธทาสลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐสุดสัปดาห์ฉบับวันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2536 ในคอลัมน์ “ท่านพุทธทาสให้สิ่งที่ดีกับมนุษยชาติ” ตอนหนึ่งกล่าวว่า “ท่านพุทธทาสที่ข้าพเจ้ารู้จักเป็นตัวอย่างอันประเสริฐของการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีความมักน้อยเป็นพื้นฐาน และมอมงมนุษย์โลกรอบๆ ชีวิตท่านด้วยความเมตตากรุณาปรานี และให้ท่านด้วยธรรมะ ท่านพุทธทาสช่วงที่ดำรงชีพในพระบวรพุทธศาสนาได้เผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยศรัทธาชีวิตเพื่อเสริมศีลธรรมให้กับคนทุกชาติทุกภาษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น เพื่อให้มนุษยชาติดำเนินชีวิตด้วยความสงบร่มเย็น ไม่มักมาก ละเลิกความงมงายในรูป รส กลิ่น เสียง หรือติดยึดกับความฟุ้งเฟ้อดังเห็นได้ง่ายๆ จากพินัยกรรมชีวิตของท่านส่วนหนึ่งซึ่งทำไว้ก่อนที่ท่านจะมรณภาพให้ปลงศพของท่านอย่างธรรมดาโดยไม่ต้องขอพระราชทานเพลิงศพหรือกระทำพิธีปลงเปลื้องแรงเงินแรงกายของใครๆ ด้วยประการใดๆ ทั้งสิ้น สิ่งทั้งดงามเหล่านี้สมควรที่คนไทยทั้งหลาย จะได้จดจำกระทำตามแบบฉบับที่ประหยัดทุกสถาน หลีกเลียงการรบกวนผู้อื่น”

ท่านพุทธทาสได้สอนธรรมะและคติเตือนใจไว้มากมายเหลือที่จะนำมากล่าวได้หมดสิ้น คำ

สอนของท่านพุทธทาส ซึ่งเป็นคำสอนง่ายๆ แต่
มีคุณค่ามาก ได้แก่ “ชีวิตคนเราจะมั่งมีสงบสุข
ได้นั้น ต้องรู้จักปิดตา ปิดหู และปิดปาก เสียบ้าง”
เป็นปรัชญาชีวิตที่สูงส่ง มีคุณค่าเหลือคณานับ

วรวิทย์ วศิณสรการ

บรรณานุกรม

- โกมล คีมทอง, มูลนิธิ. สมุดภาพช่วงสุดท้ายของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : วี. พรินท์, 2537.
- _____. อนุทินภาพ 60 ปี สวนโมกษ์. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2535. “คอลัมน์ว่าไรต์”, หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. วันที่ 30 กันยายน 2536.
- ทวีป ปุณฺทริวิวัฒน์. ปรัชญาเมธีกับพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : ปารมิต, 2530.
- ธรรมรักษา (นามแฝง). พุทธทาสภิกขุพุทธปรัชญาเมธีแห่งยุค. กรุงเทพมหานคร : สติ, 2529.
- “ท่านพุทธทาสให้สิ่งที่ดีกับมนุษยชาติ,” หนังสือพิมพ์สยามรัฐฉบับสุดสัปดาห์. วันที่ 3 ตุลาคม 2536.
- ประเวศ ะสี. สวนโมกษ์ ธรรมกาย สันตือโสภ. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2530.
- ปาจารย์สาร, กองบรรณาธิการ. อัจฉริยะประวัติในวัยหนุ่มของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : พลพันธ์การพิมพ์, 2529.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญาันทภิกขุ) และคณะ. พุทธปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2532.
- พระประชา ปสันนธัมโม. ภาพชีวิต 80 ปีพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- _____. เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา เล่ม 1-2. มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- พระมหาปฤษฎร มีฤกษ์. เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส กับชาร์ด. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526.
- พระมหาสมการ พรหมทา. ประทีปแห่งสยาม. กรุงเทพฯ : อาทิตย์, 2526.
- เสรี พงศ์พิศ. ท่านพุทธทาสในทัศนะของนักวิชาการ. คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2524.
- โสรัช โพธิ์แก้วน และคณะ. สรรนิพนธ์ท่านพุทธทาสภิกขุว่าด้วยการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.